

УДК 81'28: 37.013.73

КРОС-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ЛІНГВІСТИКИ ЯК ЯВИЩЕ НОВІТНЬОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

ОЛЕКСАНДР БОГДАНОВ,

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри українознавства
Донецького державного університету управління

У статті розглянуто сутність і характерні ознаки крос-культурності, досліджено тенденції розвитку лінгвокультурології, висвітлено особливості міжкультурної та міжетнічної комунікації, наведено спостереження, пов'язані з організацією міжкультурної взаємодії на заняттях з української мови як іноземної у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: крос-культурний підхід, мультикультурне суспільство, міжкультурна комунікація, лінгвокультурологія.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується тенденцією до розширення й поглиблення міжнародних контактів у різних сферах економічного, суспільно-політичного, соціального та культурного життя. Це визначає необхідність звернення до проблем міжкультурної комунікації. Однак при наявності взаємного інтересу представників різних культур комуніканти нерідко мало знайомі з особливостями комунікативної поведінки представників іншої лінгвокультурної спільноти.

Найбільш актуальним на сучасному етапі є крос-культурний підхід як загальна методологічна передумова антропологічної системи знання. Він передбачає виділення та формулювання тих ключових питань, від яких залежить ефективність обміну інформацією між представниками різних мовних спільнот.

Крос-культурні основи філософії відкривають нові перспективи для філософської діяльності взагалі і, зокрема, для розуміння своєрідності національних філософських культур, з'ясування їх ролі в розвитку та становленні полілогічного способу осмислення дійсності. Крос-культурний діалог як інтеграція та взаємодія культур покликаний, із точки зору сучасної філософії, служити основою для розуміння різних культур і традицій, в остаточному підсумку, бути основою світорозуміння.

Новий досвід світобачення, пов'язаний із сучасними процесами глобалізації та інтернаціоналізації, ставить культурні смисли й символи всіх епох і народів у стан нескінченного крос-культурного діалогу-полілогу. Подолання етноцентризму в сучасному плюралістичному світі стає життєво важливим. Таким чином, міжпредметність, крос-дисциплінарність, крос-культурність є сьогодні основними методологічними передумовами пізнання навколишньої дійсності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасна філософія вважає крос-культурність методологічною передумовою для розвитку гуманітарних наук у сучасному полікультурному світі як гарантію толерантності та розвитку людської цивілізації, як основу антропологічної системи пізнання. Підставою для такого переконання є дослідження засновників крос-культурного підходу, ми маємо на увазі Р. Брісліна, Г. Трайндіса, Дж. Беррі, Д. Мацумото та

ін. [див. 1]. В Україні сьогодні також з'являються дослідження з крос-культурної філософії, педагогіки, психології [2, 3]. У них обґрунтовуються можливості методології крос-культурного аналізу в дослідженні культури, розв'язанні проблем ціннісної саморефлексії національних культур, обстоюється думка, що крос-культурний діалог як інтеграція і взаємодія культур покликаний служити основою взаєморозуміння різних культур і традицій, в остаточному підсумку - бути основою світорозуміння.

Цьому, на думку Н. Н. Безпам'ятних, сприяє й те, що крос-культурний аналіз ґрунтується на застосуванні компаративістського методу у сфері культурної варіативності, у цьому сенсі він став одним із провідних дослідницьких напрямів, у рамках якого спершу оформилась крос-культурна психологія і який суттєво вплинув на культурну антропологію та інші галузі гуманітарного знання [2].

Проте вказаний метод ще не застосовувався для теоретичного обґрунтування й верифікації базових цінностей української культури. Необхідність такої атракції особливо помітна при навчанні іноземних мов і, зокрема, - при викладанні української мови іноземним студентам.

Метою статті є дослідження можливостей екстраполяції методології крос-культурного аналізу на український мовний ареал у процесі опанування української мови іноземними студентами.

Виклад основного матеріалу. Крос-культурні тенденції в розвитку філософії не означають конкретизації будь-якої культури, оскільки в методологічному відношенні крос-культурний підхід виключає переважну роль певної системи понять, розвиваючи ідеї П. Рікера про етико-міфічну основу культури [4]. Отже, із крос-культурних позицій сучасна ситуація у світі розглядається герменевтично як новий спосіб діалогу культур, релігій та ідеологій.

Прихильники сучасної інтеркультурної філософії прагнуть знайти підстави, які сприяли б комунікації з "іншим" і приймають герменевтичний підхід, який передбачає як на індивідуальному, так і на культурному рівні відмову від абсолютизації будь-якої культури, включаючи власну, і, навпаки, утверджують сфери взаємодії та протидії. Це відкриває перспективи розвитку філософії в майбутньому, а

№ 1 (115) січень-лютий 2012 р.

також є найбільш перспективним підходом із точки зору сучасної української дійсності в прагненні до європейського розвитку взагалі й формування крос-культурної парадигми особистості українця зокрема. Однак ця область дослідження є новою і не достатньо розробленою, оскільки в цій сфері знання ще не досягнуто згоди щодо теоретичних підстав, здатних слугувати чітким орієнтиром у вирішенні складних герменевтичних та методологічних питань. Таким чином, крос-культурність та інтеркультурність у філософії - це дійсно поліфонічний процес із прагненням до гармонії різних точок зору, думок, але з постійним протиставленням позицій і намаганням зрозуміти чужу думку.

Отже, крос-культурність у філософії сприяє більш точному розумінню проблеми культурної ідентичності певного людського співтовариства, розглянутої в ході історичного процесу крос-культурної взаємодії і взаємозбагачення, унаслідок можливої динаміки постійних крос-культурних зв'язків, тобто подолання беззастережного пріоритету власних традицій, що проявляється на всіх рівнях взаємодії людиною у сучасному суспільстві.

Розвиваючись у цьому напрямку, сучасна філософія намагається вийти на рівень, що сприяє вирішенню проблем, які охоплюють людську спільноту в цілому, звертаючись до наднаціональних, крос-культурних, загальнолюдських цінностей.

Основоположником теорії міжкультурної комунікації можна назвати американського антрополога Е. Холла, який одним із перших переконливо довів зв'язок між культурою і комунікацією, а також провів аналогію з вивченням іноземних мов за допомогою граматичних категорій [5]. Саме під час прийняття та обговорення науковим співтовариством ідей Е. Холла з'явилися поняття "міжкультурний", "інтеркультурний", "крос-культурний" і "мультикультурний", які співіснують у наукових дослідженнях. Проте термін "міжкультурний" отримав найбільше поширення, виник навіть новий напрямок наукового знання, який має назву теорії міжкультурної комунікації.

Основною ідеєю Е. Холла і його послідовників стало визнання тези про необхідність навчання культури спілкування з іншими народами, оскільки, якщо культуру можна вивчати, то отримані знання можна викладати, тобто було запропоновано не просто зробити міжкультурну комунікацію предметом наукових досліджень, але й звернутися до неї як до теми самостійного навчального курсу. Це положення ми сприймаємо як один з основних моментів в основі лінгводидактичного вивчення проблем крос-культурності, оскільки, на думку Е. Холла, головна мета вивчення проблем міжкультурної комунікації - вивчення практичних потреб представників різних культур для їхнього успішного взаємного спілкування.

Надзвичайно актуальним є розуміння важливості крос-культурної взаємодії в умовах сьогоденної української дійсності, коли громадянам необхідно не просто усвідомлювати цінність власної культури на рівні знання її вдатних діячів, обрядових традицій чи найвизначніших пам'яток історії та мистецтва, але й будувати взаємодію, керуючись крос-культурними плюралістичними передумовами, навчитися розуміти "чужі" цінності й передавати ці знання і цей цінний досвід спілкування з іншими культурами з покоління в покоління.

Вибудувати вказану антропоцентричну парадигму покликана лінгвокультурологія, предметом якої є мова й культура, що знаходяться в постійному

діалозі. Лінгвокультурологія "вивчає певним чином відібрану й організовану сукупність культурних цінностей, досліджує живі комунікаційні процеси утворення та сприйняття мови, досвід мовної особистості та національний менталітет, дає системний опис мовної "картини світу" і забезпечує виконання освітніх, виховних та інтелектуальних завдань навчання" [6, с. 125]. У найбільш широкому розумінні вона досліджує "прояви культури народу, які позначилися і закріпилися в мові" [7, с. 9].

Попри те, що лінгвокультурологія займається проблемами взаємозв'язку мови й культури, становленням мовної картини світу, вона не розглядає питань взаємовпливу та взаємопроникнення різних мов і культур.

Міжкультурна комунікація, що збагачує національну культуру, явище неоднозначне. Вона може сприяти створенню вторинної мовної особистості, зняттю протиріччя "свій-чужий", але вона може бути й знаряддям культурної експансії, пригноблюючи чужу культуру. Тому організація в навчальному процесі будь-якої комунікації між представниками різних народів і культур вимагає спеціальних знань і вмінь. Зокрема, викладачів-мовників цікавить, що в мовному повідомленні сигналізує про наявність міжкультурної взаємодії, що саме характеризує повідомлення, якими обмінюються представники різних культур, у яких комунікативних контекстах це виявляється. Як саме відбувається нерозуміння, неповне розуміння, які мовні особливості й механізми дозволяють або не дозволяють компенсувати не(до)розуміння.

Далі в контексті крос-лінгвістичної методології коротко викладемо наші спостереження, пов'язані з організацією міжкультурної взаємодії на заняттях з української мови як іноземної у ВНЗ.

1. Розбіжність комунікативних стилів у їх використанні комунікантами всередині або за межами своєї групи. Психологічне поняття акомодатії, тобто пристосування, слід урахувати щодо таких параметрів комунікації, як темп мови, вибір відповідної лексики, спрощення або ускладнення граматичної структури. Акомодатія може бути позитивною (налаштування на співрозмовника) або негативною (використання максимально відмінного від співрозмовника стилю). З точки зору культурного компонента спрямованість акомодатії при спілкуванні представників різних груп залежить від того, як одна група ставиться до іншої.

Комунікативні стилі можуть розрізнятися і за кількісним параметром. Ідеться про функції власне мови й мовчання як відсутність мови. Так, у європейських культурах (у т. ч. і в українській мовній культурі) мовчання в ситуації спілкування з малознайомими або навіть незнайомими людьми не заохочується і вважається неввічливим. Звідси винахід спеціальних тем "про погоду" для ситуацій соціального спілкування (так званій small talk). А в культурі, наприклад, прибалтійських народів або китайців, розмова з малознайомою людиною вважається безпечною і не заохочується. Розмова тут не є способом познайомитися ближче, і культурні крос-культурні провали й конфлікти часто пов'язані з тим, що, на наш погляд, естонці чи китайці говорять мало, а з їхньої точки зору українці та інші слов'яни - бабіки.

2. Розбіжність культурних факторів мовного дискурсу учасників міжкультурної взаємодії (у нашому випадку студентів та викладача). Це стосується передусім якоїсь жорстко заданої теми (наприклад,

створення ділового листа, вираження співчуття, вибачення з приводу запізнення, ритуальні формули тощо). Так, у Південно-Східній Азії текст ділового листа будується індуктивно: спочатку причини, обставини й лише в кінці власне вимоги або ділові пропозиції. Представникам європейської та північно-американської традиції цей стиль видається "каламутним" і неділовим. З їхньої точки зору, діловий лист має починатися з формулювання основної вимоги або пропозиції з подальшим її обґрунтуванням і деталізацією.

Цікавими для дослідника є спостереження ментальної та професійної комунікації та виявлення основних культурних протиставлень у професійних назвах чи кодуванні непорушних презумпцій національної свідомості.

3. Розбіжність принципів комунікативної діяльності учасників міжкультурної взаємодії. Наприклад, крос-культурні відмінності виявляються, зокрема, в тому, який тип ввічливості - заснований на солідарності або на підтримці дистанції - характерний для певної культури. Так, українці можуть видаватися неввічливими для китайців чи в'єтнамців, оскільки принцип солідарності з комунікативним партнером підштовхує їх до того, щоб висловити свою думку й дати пораду в тих випадках, коли китайська (буддистська) комунікативна культура, що поважає принцип автономності й дистанції, розглядає це як нав'язливість.

Такі приклади можна продовжувати, знаходити відмінності в стилях, підходах, способах мислення представників різних культур тощо. Разом із тим, видається продуктивним переведення діалогу із зовнішньо-формальної до ціннісно-культурної площини. При такому підході слід спершу виокремити загальнолюдські та специфічно-національні цінності. Перші можуть і повинні стати основою широкого крос-культурного діалогу. Специфічні ознаки й цінності - предмет крос-культурного діалогу, у якому відшукуються схожості, кореляції культур.

Висновки

Таким чином, розглянувши прояви крос-культурності як визначального елемента сучасного світобачення, можна зробити висновок про те, що крос-культурність є певною лінгвофілософською парадигмою і складним феноменом, який визначає систему ціннісних орієнтацій як суспільства в цілому, так й окремої особи - носія певної культури. Саме тому крос-культурний аспект є актуальним об'єктом методичного дослідження, а результати подібного дослідження необхідно впроваджувати в методику навчання нерідної мови.

Така позиція особливо актуальна в умовах нама-

гання української вищої школи впровадити європейські стандарти освіти на умовах поліетнічності та мультикультурності. Слід звернути особливу увагу також на розвиток середніх загальноосвітніх шкіл, де викладання ведеться мовами національних меншин, зокрема, там, де спілкування здебільшого є міжкультурним, тобто крос-культурність пронизує собою всі рівні, але в той же час належної уваги цьому аспекту не приділяється, хоча контакти з представниками інших національних спільнот та іноземцями відбуваються у повсякденному житті людини, особливо дитини, не так часто, як контакти з учнями - представниками різних національностей конкретного регіону своєї країни, які мешкають буквально поруч із нею.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Brislin R. W. Cross-Cultural Encounters: Face-to-Face Interaction / R. W. Brislin. - New York : Pergamon Press, 1981. - 372 p.; Triandis H. C. The Analysis of Subjective Culture / H. C. Triandis. - New York : John Wiley, 1990; Cross-Cultural Psychology: Research and Applications / [Berry J. W. (ed.)]. - New York : Cambridge University Press, 2002. - 610 p.; Matsumoto D. The Handbook of Culture and Psychology / D. Matsumoto. - New York : Oxford University Press, 2001. - 458 p.; Cross-Cultural Psychology: Research and Application / [J. W. Berry, Y. H. Poortinga, M. H. Segall, P. R. Dasen]. - New York : Cambridge University Press, 1992. - 618 p.
2. Беспамятных Н. Н. Методология кросс-культурного анализа: базовые концепты, направления и перспективы исследований / Н. Н. Беспамятных // Наука. Религия. Общество. - 2008. - № 1. - С. 11-19.
3. Гущина О. В. Кросс-культурні аспекти гендерних особливостей емоційних реакцій особистості у стресогенних ситуаціях (українська проблематика) / О. В. Гущина // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / [за ред. С. Д. Максименка]. - К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2008. - Т. X. - Вип. 7. - С. 147-155; Терещенко К. В. Використання мультикультурного підходу в процесі організаційного розвитку / К. В. Терещенко [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/929/94/>; Кузьменко В. В. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи / В. В. Кузьменко, Л. А. Гончаренко. - Херсон : РІПО, 2006. - 92 с.
4. Рикер П. Мораль, етика и политика // Рикер П. Герменевтика. Этика. Политика / П. Рикер. - М., 1995.
5. Hall E. T. The Sileny Language / E. T. Hall. - N.-Y. : Doubleday, 1959.
6. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы) : [монография] / В. В. Воробьев. - М. : Изд-во РУДН, 1997. - 331 с.
7. Маслова В. А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. - М. : Академия, 2004. - 208 с.

O. Bohdanov

CROSS-CULTURAL ASPECT OF LINGUISTICS AS A PHENOMENON OF MODERN PHILOSOPHY OF EDUCATION

The article considers the essence and characteristics of the cross-cultural approach, the tendencies of the development of cultural studies, highlighted features of intercultural and interethnic communication.

Key words: cross-cultural approach, multicultural society, intercultural communication, linguistic and cultural studies.

© О. Богданов

Надійшла до редакції 26.12.2011

№ 1 (115) січень-лютий 2012 р.